

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«Соціальні і культурні практики
формування ідентичності»

Ступінь освіти	Третій (освітньо-науковий)
Освітня програма	Філософія
Заняття:	Лекції, практичні заняття
Лекції	3 години на тиждень
Практичні	2 години на тиждень
Кількість кредитів ЄКТС	4 (120 годин)

Сторінка курсу в СДО НТУ «ДП»: <https://do.nmu.org.ua/course/view.php?id=3809>

Кафедра, що викладає	Філософії і педагогіки
----------------------	------------------------

Викладач:
Тарасова Наталія Юріївна
Кандидат філософських наук, доцент

E-mail: Tarasova.N.Yu@nmu.one

Консультації: за окремим розкладом, погодженим зі здобувачами вищої освіти;

лекції та практичні заняття проводяться відповідно розкладу.

1. Анотація до курсу

«Соціальні і культурні практики формування ідентичності» - вибіркова дисципліна навчального плану підготовки докторів філософії знайомить з відомими теоріями ідентичності, кризи ідентичності, культурної, соціальної, етнічної, релігійної, територіальної, національної, гендерної ідентичності, дає уявлення про роль ідентичності в глобальному мультикультурному світі

2. Мета та завдання курсу

Мета дисципліни – формування компетентності щодо соціальних та культурних ідентичностей, самоідентифікації, утворення тотожностей макросоціальних спільнот, поновлення людської суб'єктивності після «смерті суб'єкту» в добу технократизму. навичок аналітичного оцінювання проявів маніпулювання ідентичністю в кризових ситуаціях сучасних суспільств.

Завдання курсу:- сприяти навичкам критичного мислення, аналітичного оцінювання й особистої інтерпретації визначальних соціально-політичних тенденцій розвитку сучасного суспільства.

3. Дисциплінарні результати навчання

- Знання теорій ідентичності, сутності й структури соціокультурної ідентичності, різновидів соціальних та культурних ідентичностей, механізмів ідентифікування, етапів формування й кризи самоідентифікації особи.
- Уміння використовувати знання про етнічну, національну, релігійну, гендерну ідентичності в професійній комунікації, налагоджувати толерантні стосунки з представниками різних соціальних, етнокультурних, конфесійних, освітніх, мистецьких спільнот
- Здатність знаходити культурні й соціальні спільноти та усвідомлювати відмінності в міжкультурній творчій співпраці

4. Структура курсу

ЛЕКЦІЇ

1. Концептуальні засади теорії ідентичності в філософії та психології ХХ століття. Теоретичні підходи до вивчення ідентичності. Психоемпіричні теорії ідентичності (перцептивна ідентичність З.Фрейда, К.Юнга, Адлера). Емпірика ідентичності, «статути ідентичності», «емпатична й роле-моделююча ідентифікація», «наперед задана й вибрана ідентичності» (Дж. Марсія, Дж.Адамс, Е. Д.Гротеван, А.Вотерман, Дж. Келлі). Теорії ідентичності в символічному інтераакціонізмі (Кулі, Дж.Мід, К.Лібкінд, Р.Дженкінс, Ф.Барт, Е.Гоффман). Індивідуальна ідентичність, Я-ідентичність, самість й колективна диференціація. Модель внутрішньо-зовнішньої діалектики ідентифікації, «презентація себе», «стратегії управління враженнями». «Номінальна ідентичність» – «віртуальна ідентичність». Проблематичність ідентифікації в контексті міграційних процесів, розширення культурних контактів. Соціально-політичних змін. Вивчення ідентичності в межах теорії соціальних репрезентацій. Ідентичність особистості в колі соціальних репрезентацій як сіті ідей та образів, розвинених в часі й просторі, мови й символів (С.Московічі, Леві-Брюль, В.Дойс, Зігерс, Голдберг, Д.Дельвіг). Ідентичність «Я» в теорії самокатегоризації. Теорії психосоціальної ідентичності, формування й кризи ідентичності Е.Еріксона, Концепція кризи ідентичності В.Хьосле. Позитивні й негативні елементи в структурі ідентичності. «МИ- такі, ми – не такі». Маргінальні ідентичності. Конфлікт ідентичностей. Трансформації ідентичності в процесах акультурації. Різновиди соціальних і культурних ідентичностей. Ідентичність та диференціація в концепціях посмодерної

філософії (Ліотара, Дельоз, Деррида. Бодрійяр, Крістева, Вальденфельс). Самоідентичність (П.Рікьор).

2.Соціокультурна ідентичність. Теорія соціальної ідентичності в когнітивній психології .теорія Г. Теджфела проти теорії групового конфлікту Д.Кемпбелл. феномени соціальної категоризації, соціального порівняння. Соціальна ідентичність як продукт порівняння інгруп з аутгрупами. Я-концепція як єдність та протилежність особистісної та соціальної ідентичностей. Передумови й механізми соціальної ідентифікації Система соціальної ідентичності. Ефект «аутгрупової гомогенності», феномен «самозверхконформності». Коваріаційна модель взаємодій соціальної й особистісної самооцінок» (Дж.Бреквелл,М.Бревелл, К.Кемілері, Е.Еріксон, М.Хогг, М.Яровіч). . Культура як основа ідентичності. Ідентичність та акультурація. Культурні цінності й особистий вибір. Структура культурної ідентичності. Історична ідентичність (Г.Люббе)..

3.Етнічна ідентичність Розуміння етнічної ідентичності на основі віри чи уявлення про спільну культуру (В.Тішков). Функція уподібнення та розрізнення. Теорії етносу й етнічної ідентичності Е.Сміта, Дж.Гатчінсона. Б. Андерсона, Е. Хобсбаума, Гідденса, Барта. Структура етнічної ідентичності М. Барретта. Когнітивний і афективний блоки ідентифікації. Етапи становлення етнічної ідентичності (Ж.Піаже, Густав Ягода та Сьюзен Томпсон). Етноконтактне середовище. Статутні відносини між етнічними групами. Значущість етнічного Я в критичній ситуації (ефект “ситуативної” етнічності) і завмирання в ситуації некритичній (С.Хантінгтон). Історія і етнічність в тлумаченні Е.Тонкін, М.Макдоналд, М.Чепмена. Етнічність і меншини з позиції Р.Скемергорна, Етнічність, раса, клас в теорії Т.Еріксена.. Етнічні групи й етноідентичність в концепції Пола Р.Браса. Аналіз тнонаціоналізму К.Вульфа. Визначальність емоційного психічного, народного, культурного, мовного компоненту («почуття належності, солідарності, свої-чужих»). Трансформації етнічної ідентичності (Р. Редфільд, Р. Лінтон, М. Херсковіц, «Меморандум по вивченню акультурації). Етнічність в поліетнічному середовищі. Моноетнічна держава. Етнічна нація. Маргінальна етнічна ідентичність (Т. Шибутані, Р. Мертон, Дікі-Кларк, Дж. Манчіні.). “Маргінальна людина” (1937) Е.Стоунквіста. Людина двох культур. Маргінальність соціальної ролі.

4. Національна ідентичність Концепт нації й національності (Е.Ренан, Л.Актон, Ш.Моррас,, В. Коннер,). Національна індивідуальність (Й.Гердер, Й.Фіхте, Дж. Мацціні.).Нація й комунікація (К.Дойч), Нація як уявна спільнота (Б.Андерсон). Теорії самостійної нації М.Міхновського, Ю.Бачинського, І.Франка, М.Грушевського. Етнокультурні й політичні нації (Я.Крейчі,В.Велімський). Національна держава й компополітизм (Ф.Майнеке) Національна ідентичність в контексті глобалізму. Національна ідентичність та капіталізм й лібералізм (Ф.Фукуяма, Касторіадіс). Національна ідентичність та інформаційне суспільство (Віннер, М.Кастельс, Ф.Вебстер, М.Маклюен) Національна ідентичність – історична пам'ять- комеморація (П.Нора, Мегілл, Р.Брубейкер)., Громадянство й громадськість й національна ідентичність (Ю.Хабермас). Шляхи побудови національної ідентичності: ідентичність спротиву, ідентичність конструктивна (М.Кастельс). Критика політики ідентичності (Ф.Фукуяма). Американська ідентичність (С.Хантінгтон), Латиноамериканська ідентичність (П.Гнатенко), Французька ідентичність (Загрязкіна Т). Українська національна ідентичність (Бичко О.,Стапико М.). Національна ідентичність та відчуження в концепції Ю.Крістевої, Феноменологія національної ідентичності Б.Вальденфельса.

5 Регіональна ідентичність

Міждисциплінарність концепту регіональної ідентичності. Територіальна-регіональна-локальна ідентичності. «Я-зовнішній світ». «Ідентичність із місцем» (place identity), «ідентичність із середовищем» (environmental identity), «регіональна ідентичність» (regional

identity), «міська ідентичність» (city identity, urban-related identity, social urban identity), «ідентичність із місцем проживання» (settlement identity) тощо (М. Левицька, М. Черноушек, С. Роккан, Г. Прошанські, М. Лаллі, Дж. Стетс та К. Біга, Р Фельдман). Самоусвідомлення представником уявної спільноти, що ґрунтується на єдності території проживання, історії, ціннісних орієнтацій, соціокультурного досвіду, традицій, способу життя та передбачає наявність психологічного зв'язку людини з територією проживання, переживанням приналежності до неї тощо. Територіальна ідентичність як сукупність культурних стосунків («мала Батьківщина», «сила ідентичності», «місцевий патріотизм»). Громадянсько-територіальна концепція нації й антиколоніальний та інтеграційний рухи. Територіальний націоналізм (Г.Кон, Е. Сміт). Новий регіоналізм та ідентичність як феномен сучасного світу (Н.Нагорна). Територіальна ідентичність у Г.Башляра й Д.Діднея. Європейська ідентичність (Ю.Хабермас). Середовищна ідентичність.

6. Релігійна ідентичність

Релігія як компонент духовно-морального життя. Поняття сакральної цінності. Концепції релігійної свідомості (М.Вебер, Е.Дюркгейма, Ж.Батая, Ч. Тейлора, Т. Лукмана, Р. Інглхарт, Д. Ервье-Лежера, П. Хиласа, Л. Вудхеда и др.) .Релігія й секуляризація. Постмодерні теорії десистематизації та деструктуризації релігії. Сучасна масова релігійна свідомість та глобальні процеси. Парадокс релігійності – нерелігійності в культурі постмодерну. Ставлення до релігії в студентському середовищі. Релігійна ідентичність як психосоціальний феномен. Релігійний синкретизм сучасної людини. Мозаїчна суперечливість сучасної релігійної ідентичності. «Приватизована» релігійність замість інституційної. Зміна цінностей та релігійна ідентичність сучасності (К.Вельцель, Р.Інглхарт). Підходи до релігійної ідентичності – концепт культурного кода (Е.Сміт), аксіологічний концепт, соціально-феноменологічний конструктивізм (Е.Гуссерль, П.Бергер, Т.Лукман), соціально-психологічний концепт. Релігійна ідентичність як єдність когнітивного, етико-аксіологічного, емоційно-афективного, екзистенційно-психологічного, поведінкового компонентів. Релігійні практики в структурі релігійної ідентичності. Релігійність в контексті культури довір'я. Релігійна та громадянська ідентичності. Релігія як джерело культурної ідентичності.

7. Гендерна ідентичність Поняття гендера (С. Кесслер, У. Маккенн). Специфічний тип соціальної ідентичності. Сучасні уявлення про гендерну ідентичність. Гендерна свідомість про статеві й соціальні різниці. Гендерна самосвідомість- єдність очікувань, розуміння соціальних ролей в суспільстві, Усвідомлення гендерної мужності й жіночості. Гендер та соціокультурний образ людини. Стан і протиріччя у гендерній соціології (Сілласте Г). Сучасні фіміністські теорії (Ленгерман П., Нібрюгге-Брантлі Дж.) Маскулінність й фемінність (С.Бем). «Жіночий досвід» та фемінні гендерні ролі, диспозиції, самопрезентації. . Соціальні інституції у формуванні гендерних стереотипів. Традиційна «ідеологія мужності» й чоловічі гендерні очікування, патріархальні рольові норми домінування «Принцип Адама» Дж. Мані.. Емоційно-когнітивний дисонанс, статево-ролева «втраченість» на шляху соціального розвитку маскулінності. «Подолання жіночості», Едипів комплекс З.Фрейда. Психо-біологічні й соціокультурні детермінанти гендерних розрізень та диспропорцій. Динаміка розвитку гендерних медіа-презентацій. Жіноча культура (Г.Зіммель). Родина й гендер (Т.Парсонс). Нуклеарна родина й сучасні типи шлюбів (Е.Тоффлер, Т.Парсонс). Рекрутування гендерних ідентичностей. Гендер та сексуальність. Розподіл жіночої й чоловічої сексуальності (Р. Столлер). Гендер, влада й соціальні зміни. Гендер і розподіл праці(К.Уест, Д.Зіммерман) Гендерне конструювання (Д.Лорбел, С. Фарнелл). Трансформація інтимності (Е.Гідденс).Гомосоціальність та гомосексуальність.

8. Постмодернізм і влада ідентичності Теорія “влади ідентичності” М.Кастельса.

Комунікація, політика й інформаційне суспільство Ф.Уебстера, . Медіа та симуляція реальності. Симулякр і гіперреальність у філософії Ж.Бодрійяра. Постмодерні медіастратегії політики ідентичності. Американська ідентичність і тероризм в роботах С. Хантінгтона. Ідентичність і комеморативні політики в працях Р.Брубейкера. Проти ідентичності - теорія Ф.Фукуями.

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

1. Обговорення праці Е.Еріксона « Ідентичність: юнацтво й криза».
2. Обговорення праці Ю.Хабермаса « Громадянство й національна ідентичність».
3. Обговорення фрагменту праці С.Хантінгтона « Хто ми?»
4. Обговорення фрагменту роботи М.Кастельса «Інформаційна доба».
5. Семінар на тему « Візуалізація ідентичності «Я» в сучасних мас-медіа та Інтернеті».
6. Семінар на тему « Глобалізація й національна ідентифікація». Обговорення фрагментів роботи Ф.Фукуями «Ідентичність».

5. Технічне обладнання та/або програмне забезпечення

На лекційних заняттях обов'язково мати з собою гаджети зі стільниковим інтернетом. Активованій акаунт університетської пошти (student.i.p.@nmu.one) на Офіс 365

6. Система оцінювання та вимоги

6.1. Навчальні досягнення здобувачів вищої освіти за результатами вивчення курсу оцінюватимуться за шкалою, що наведена нижче:

Рейтингова	Інституційна
90...100	відмінно / Excellent
74...89	добре / Good
60...73	задовільно / Satisfactory
0...59	незадовільно / Fail

6.2. Здобувачі вищої освіти можуть отримати **підсумкову оцінку** з навчальної дисципліни на підставі поточного оцінювання знань за умови, якщо набрана кількість балів з поточного опитування та самостійної роботи складає не менше 60 балів.

Максимальне оцінювання:

Теоретична частина	Практична частина		Разом
	При своєчасному складанні	При несвоєчасному складанні	
30	70	30	100

Підсумкове оцінювання (якщо студент набрав менше 60 балів та/або прагне	Диференційований залік відбувається у письмовій формі, складається з 20 тестових запитань, 1 відкритого запитання. Правильна відповідь на запитання тесту оцінюється у 4 бали. Правильна відповідь на відкрите запитання оцінюється у 20 балів. Відкриті запитання оцінюються шляхом співставлення з еталонними відповідями.
--	--

поліпшити оцінку)	Максимальна кількість балів за диференційований залік: 100
-------------------	--

6.3 Критерії оцінювання теоретичної частини (разом 30 балів).

Теоретична частина оцінюється за результатами опитування, яке містить 3 питання, кожне з яких оцінюється 10 балів

У разі використання технології дистанційної освіти усне опитування за темами контрольної роботи може проводитися усно з використанням інструментів Office 365 та Zoom.

Правильна відповідь **кожного питання** оцінюється 10 балами, а саме:

- **9-10 балів** – відповідь правильна, точна;
- **7-8 балів** – відповідь правильна, складає 80%;
- **5-6 балів** – відповідь не повна, складає 50%;
- **4-2 бали** – відповідь складає 20-40%;
- **1 бал** – відповідь неправильна повністю;
- **0 балів** – відповіді немає.

6.4 Критерії оцінювання практичної частини (разом 70 балів)

Практична робота передбачає виконання індивідуального завдання (1 завдання) та опанування тем практичних занять (6 тем). Правильна відповідь, або виконане індивідуальне завдання оцінюється максимально 10 балів за означеним вище критерієм. В індивідуальній роботі передбачено оцінювання елементів дослідницьких підходів (аналізу, синтезу, логічної аргументації, узагальнення, реферування та анування першоджерел тощо).

Індивідуальні завдання оцінюються експертно, спираючись на компетентнісні характеристики, визначені НРК для бакалаврського рівня вищої освіти.

7.

Політика курсу

7.1. Політика щодо академічної доброчесності

Політика щодо академічної доброчесності регламентується "Положенням про систему запобігання та виявлення плагиату у Національному технічному університеті "Дніпровська політехніка". <http://surl.li/alvis>

У разі порушення здобувачем вищої освіти академічної доброчесності (списування, плагиат, фабрикація) робота оцінюється незадовільно та має бути виконана повторно. Викладач зобов'язаний у такому випадку видати інше індивідуальне завдання.

7.2. Комунікаційна політика

Усі письмові запитання до викладача щодо навчальної дисципліни можуть надсилатися на персональну корпоративну електронну пошту, на платформу Teams та на вайбер викладача.

7.3. Політика щодо перескладання

Роботи, які надано викладачеві для перевірки із порушенням термінів, оцінюються нижчими балами. Перескладання відбувається із дозволу декана у разі поважної причини (наприклад, хвороба).

7.4 Політика щодо оскарження оцінювання

Якщо здобувач вищої освіти не згоден з оцінюванням, він має право опротестувати виставлену оцінку у встановленому порядку.

7.5. Відвідування занять

Для здобувачів вищої освіти відвідування занять є обов'язковим. Причиною невідвідування занять є хвороба, участь в університетських заходах, навчання за індивідуальним графіком та академічна мобільність, що задокументовано. Про причину відсутності здобувач вищої освіти має повідомити викладача особисто або через старосту та самостійно надолужити пропущений матеріал. У разі міжнародної мобільності навчання може відбуватись в он-лайн режимі.

8. Рекомендована література Основна

1. Андрущенко В. П., Губерський Л. В., Михальченко М. І. Соціальна філософія. Исто-рія, теорія, методологія : Підручн. для вищ. навч. закл. / В. П. Андрущенко, Л. В. Губерський, М. І. Михальченко. — Вид. 4-те, випр. та доп. — К. : Юрінком Інтер, 2016. — 552 с.
2. Баумейстер А. Вступ до філософських студій, або Інтелектуальні подорожі до країни філософії : науковий посібник, - Київ: Мала академія Наук України, 2017. — 238 с.
3. Філософія: підручник / ред. Л. В. Губерський. вид. 2-ге, перероб. і доп. Харків: Фоліо, 2018. 621 с.
4. Петрушенко В.Л. Філософія. Вступ до курсу. Історія світової та української філософії. Фундаментальні проблеми сучасної філософії. – Л.: Львівська політехніка, 2019. – 596 с.
5. Васютинський В. О. Психологічна правда про індивідуалізм і колективізм: монографія / В. О. Васютинський ; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. - К.: Міленіум, 2016. - 138 с.
6. Губеладзе І. Г. Сільська молодь у місті: пошук ідентичності : монографія /І. Г. Губеладзе. - К. : Міленіум, 2016. - 236 с.
7. Демчук Р. В. Українська ідентичність у модусі міфологем : монографія / Р. В. Демчук. -- Київ : Стародавній світ, 2014. -- 236 с.
8. Ідентичність громадян України в нових умовах: стан, тенденції, регіональні особливості [Електронний ресурс]. -- Режим доступу: www.razumkov.org.ua/upload/Identi-2016.pdf. -- 104 с.

Додаткова

1. Євтух В. Б. Структурування ідентичностей у пограничному просторі Карпатського регіону : монографія / В. Б. Євтух, Б. Г. Гвоздецька. -- Київ, 2015. -- 158 с.
2. Миронов Д.Д., Ляпкина Т.Ф. Подходы к определению культурной идентичности // Культура и цивилизация. 2015. № 6. С. 109-123.
3. Розумний М. М. Виклики національного самовизначення : монографія / М. М. Розумний. - К. : НІСД, 2016. - 196 с.
4. Рябчук М. Ю. Дихотомія української національної ідентичності: історичні причини та політичні наслідки : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.05 / М. Ю. Рябчук; НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дос.- лідж.ім. І. Ф. Кураса. -- Київ, 2015. -- 18 с.
5. Степико М. Т Українська ідентичність: феномен і засади формування : монографія / М. Т Степико. - К. : НІСД, 2011. - 336 с.
6. Тарасова Н.Ю. Культурні суперечності постіндустріального суспільства як чинник ускладнення національної ідентифікації. Теоретичні ідеї Деніела Белла в українському екзистенційному контексті. // Гілея. - Вип. 132 – Київ, 2018. - С. -170-174 Index Copernicus International (Республіка Польща)
7. Тарасова Н.Ю. Культура як модератор суперечок ліберально-демократичної універсалізації та національної ідентифікації в постіндустріальному суспільстві. Вісник Львівського університету. Філософсько-політологічні студії. Випуск 20, 2018. с. 101-109. Index Copernicus International (Республіка Польща)
8. Тарасова Н.Ю. Соціокультурна ідентифікація особистості в парадоксальному часово-просторовому регламенті культури інформаційного суспільства». Південноукраїнські наукові студії. IV Всеукраїнська науково-практична конференція студентів та молодих вчених із міжнародною участю. . Одеса. 2021. С. 57-60.
9. Тарасова Н.Ю. Філателістичне колекціонування як комунікація та семіотичний канал

національної ідентифікації. Антропологічні виміри філософських досліджень. Матеріали 11-ї щорічної міжнародної наукової конференції в УДУНТ, 17 листопада 2022, Web of Science Core Collection; Web of Science Core Collection. <http://conf-ampr.diit.edu.ua>

10. Тарасова Н. Ю. Ідентифікація протесту. Сутність, структура, динаміка. // Філософія і культура в мінливості сьогодення [Текст]: Матеріали всеукраїнських філософських читань 24 листопада 2020 р., м. Дніпро. М-во освіти і науки України; НТУ «ДП». – Д.: ДП, 2020. с. 31-33.

11. Тарасова Н.Ю. Від «влади ідентичності» до кінця «влади ідентичності»? Матеріали всеукраїнських філософських читань «Філософія і культура в нарративах сучасності. З нагоди Всесвітнього Дня Філософії (UNESCO). Грудень 2021 р., м. Дніпро, с. 74-77.

12. N.Yu.Tarasova. Lesia Ukrainka: Ukrainians National Sdentity Against the "Russian Ukrainians"Dichotomy. Antropological Measurements of Philosophical Research, 23 (2023), Дніпро, 2023, Антропологічні виміри філософських досліджень, 23 (2023), с.80-94. Web of Science CC <http://ampr.diit.edu.ua/issue/view/16888>

13. Тарасова Н.Ю. Пробудження ідентичності: на межі теорій кінця ідентичності філософії постмодернізму. Матеріали конференції «Філософія і культура в антропологічних вимірах сучасності». З нагоди Всесвітнього Дня Філософії (UNESCO), 16 листопада 2023 р. Web of Science CC <http://conf-ampr.diit.edu.ua/AMPRX12/schedConf/presentations> , <http://conf-ampr.diit.edu.ua/AMPRX12/paper/view/29644/17372>